

## 5

# Nepříměřenost vědeckého přístupu pro psychoterapii

Reduktivní rekonstrukce toho, s čím se původně a bezprostředně ve světě setkáváme, do podoby abstraktních teorií odpovídá metodě matematizujících přírodních věd. Věda založená na této metodě požívá vysoké prestiže a dostalo se jí hegemonického postavení. Stala se měřítkem všeho a slouží i jako klíč k penězům. Proto není divu, že se vyvíjí velký tlak ji zavádět i do oborů, kde není přiměřená (viz Grawe, 1996). Matematizující vědeckost funguje jako magické zaklínadlo. V případě psychoterapie to znamená, že byl nastolen požadavek ji budovat na způsob somatické medicíny založené na matematicko-statistické evidenci, resp. na materiální evidenci měřitelných biologických veličin.

### 5.1 Psychoterapie a mozek

Ti, kterým jde o vědecké uznání psychoterapie, vkládají velké naděje do aplikace neurověd a jejich zobrazovacích technik. Předpokládají, že teprve vysledování toho, jak se psychoterapie projevuje na měřitelné činnosti mozku, může prokázat její účinek a potvrdit její oprávněnost. Měřitelná odezva různých oblastí mozku na

psychoterapeutické podněty by měla ukázat, jak tato léčba funguje a jestli vůbec. Tak se i zde má realizovat požadovaná vědeckost jakožto evidence na podkladě materiálního důkazu. Vyskytují se dokonce poněkud bulvární očekávání, že v budoucnosti bude pomocí přístrojů možné „číst myšlenky“. Nadějně začátky této vymoženosti se spatřují v tom, že skryté (tzv. nevědomé) individuální reakce jednotlivých lidí lze vysledovat podle aktivizace příslušných oblastí mozku a z jejich vzorců i usuzovat, co si dotyčný člověk „myslí“, popř. předvídat jeho chování.

Kritické myšlení, které se mj. snaží o reálné rozlišování mezi rozrůzněnými fenomény, však proti naznačeným vyhlášeným perspektivám vznáší námitky. Bez nadsázky je může vystihnout metafora: při zkoumání zobrazovacími technikami lze mozek přirovnat k domu ve tmě, kde se rozsvěcují a zhasínají okna; neurovědný badatel si přitom klade za úkol, aby zjistil, jaká tam sídlí firma, jakou má organizaci, čím se zabývá, jaké má pracovníky a jakou mají kvalifikaci atd. Jakkoliv takové znázornění vypadá absurdně, nepopírá, že další rozvoj neurověd a přístrojového vybavení přece jen zajisté povede ke stále hlubšímu poznání mozku. Avšak rozhodující omezení a nepřekročitelná hranice dosažitelných výsledků v tomto směru patrně potrvá jednou provždy. Naštěstí nikdy nebude možné číst myšlenky přímo z mozku a objektivní měření jeho aktivit nikdy nenahradí vědomé prožívání a pocity.

Jak si to někdo vůbec může dovolit tvrdit? Lze dodat následující zdůvodnění: Neurovědy mohou zkoumat a měřit pouze materiální procesy v mozku. Oproti tomu obsah těchto procesů je nehmotný. To, co je u člověka rozhodující, jsou významy a smysl toho, s čím se ve světě setkává, a ty jsou nehmotné. Mají spíše charakter vzájemného vztahu, poměru mezi člověkem a tím, co se s ním setkává. Význam se nedá zvážit ani změřit, není hmatatelný ani jinak smyslově vnímatelný, nelze s ním fyzikálně, chemicky ani biologicky nakládat. Doménou významů je řeč, avšak slovní řeč představuje pouze jeden z řady jejích způsobů, i když (i pro psychoterapii)

nepostradatelný. Veškeré zjevování je Řeč (srovn. Heidegger, 1959) a lidská slovní řeč je vlastně určitý způsob zjevování (srovn. Condrau, 1989). Teze, že všechno, veškerá informace, co k nám přichází, spadá pod definici Řeči, však není žádná mystická metafora. Pouze chce říci, že má-li člověk řeč, může k němu všechno, s čím se ve světě setkává, už jenom promlouvat a jinak nic. (Ostatně z toho vyplývá, že spíše Řeč má člověka.) V tomto smyslu k nám mluví vesmír, pozemská příroda, kultura a veškeré lidské výtvořiny, a tedy vůbec všechno, co se s námi ve světě setkává. Na tomto stupni ovšem nejde o slovní řeč, která může vstoupit do hry teprve tehdy, kdy je něco pojmenováno. Všudypřítomnost Řeči snad může více přiblížit myšlenku, že se vším vlastně vedeme neustálý dialog.

Abychom správně pochopili tuto myšlenku, je však nutné uznat, že si do toho, s čím se setkáváme, jen nepromítáme své vlastní lidské záležitosti, ale mimolidské jsoucno nám samo ze sebe zjevuje něco opravdu svého.

Neurovědný projekt přímého čtení myšlenek byl podnícen objevem, že každé slovo má svůj zjistitelný podnětový kód. Avšak tyto kódy jsou zjistitelné a fungují pouze jako povely pro mluvicí orgány. Ztotožnění těchto kódů, resp. jejich řetězců s myšlením patrně vyplynulo z dávné zjednodušující behavioristické představy, že myšlení není nic než tichá, němá řeč; a proto ji lze údajně vysledovat z elektrické aktivity mezi mozkem a mluvidly. Avšak tato prostá úvaha neodpovídá skutečnosti. Lidské myšlení hodné tohoto pojmenování se neodehrává ve slovní řeči. V myšlení jde přinejmenším o nehmotné bytí u významů a jejich souvislostí. O souvislosti, spojitosti významů můžeme tvrdit, že je nehmotná, protože její doménou je prázdnota mezi věcmi. Sice platí, že kde chybí slovo, není ani věc, ale myšlení se děje ve větách, které nejsou pouze součtem ani součinem svých jednotlivých složek, tj. slov. Věta má svůj smysl, který ostatně rovněž nelze změřit.

Boss (1975) uvádí ve své charakteristice existenciálu tělesnosti, že všechno, co děláme, je tělesné, že to má svou tělesnou oblast. To

na první pohled stojí v rozporu s tím, co bylo řečeno o nehmotnosti významů, resp. smyslu. Tento rozpor je však jen zdánlivý. Myšlení, prožívání a vůbec vědomí by zajisté bez mozku nebyly možné. Avšak mozek je třeba chápat jako orgán, nástroj bytí člověka ve světě. Metaforicky řečeno, mozek se svou anatomí a fyziologií je „hardware“ a „operační systém“, ale to, s čím nakládá, nepochází z něj, nýbrž ze světa. Jinými slovy, jsou to nehmotné zprávy (informace), které nám o sobě dává vše, s čím se ve světě setkáváme. (Slovo *informace* ovšem vyjadřuje technicky zúžený fenomén, ale i kód sestavený z jedniček a nul je nehmotný.) A ještě jednu metaforu: hodnotu obrazu nevystihuje cena plátna, barev, rámu ani cena času či štětců vynaložených na jeho zhotovení, nýbrž zcela nehmotný význam a smysl uměleckého díla, jeho působivost. I výtvarné umělecké dílo je druhem Řeči.

To, že mozek je orgánem, živým nástrojem našeho bytí ve světě znamená, že nepostradatelně a nezastupitelně slouží záležitosti, která přesahuje jeho biologickou podstatu. Touto záležitostí je kultura v silném slova smyslu, tj. druh bytí, který přináší jiný způsob řízení, než jsou přírodní mechanismy. Tento celostní způsob svého života vedeme přirozeně a všichni dohromady a každý z nás jedinečně jej zná. Tento způsob bytí, naše lidství, spočívá na rozvoji, hromadění a mezigeneračním předávání zkušenosti, ale především i vodítek pro její získávání a využívání. Nosičem tohoto tradování je Řeč jakožto „dům Bytí“. Stüttgen (1999) to přibližuje tak, že základem přírody je hmota, zatímco půdou kultury je Řeč.

## 5.2 Biologismus a psychologismus versus bytí samo

V současné vědě vládne redukcionistické přesvědčení, podle něhož kultura není nic jiného než prodloužení přírody, tj. biologický život vedený jinými prostředky. Toto přesvědčení však nevyplývá

z výzkumných výsledků a nemá v nich žádnou oporu. Jde o filosofický názor, který lze nazvat *biologismus*. Nelze jej sice metodicky ověřit, ale přesto má dalekosáhlé důsledky a celkový vliv. Filosofie, i když nepřináší přímé empirické či technické výsledky, totiž zakládajícím způsobem otevírá náš přístup ke skutečnosti, ba skutečnost samu. Nejprve ona otvírá obzory a cesty, jimiž se teprve ubírá věda a technika. (Má-li např. neurovědec za to, že mozek je stroj – což neodpovídá pravdě –, ovlivní to dalekosáhle jeho výzkumy a jejich výsledky. To již není žádná věda, ale filosofie Reného Descarta ze 17. století, která vládne dodnes.) Filosofie je latentně obsažena v myšlení a výkonech každého vědce – i toho jejího nejzavilejšího odpůrce. (Ani Wundt, který r. 1879 vyhlásil oddělení psychologie od filosofie, se jí nezbavil; pouze přešel do područí filosofie velmi omezeného druhu.)

Avšak problém není v tom, že filosofie otvírá cesty, kterými se pak ubírá věda, ale v tom, jaké cesty a jak je otevírá. Jde o to, zda určitá filosofie přináší a hlásá takový počáteční nárys toho, co se s námi ve světě setkává, který je přiléhavý a odpovídá pozorovaným skutečnostem. Jinými slovy, záleží na tom, jestli nám předkládanými předpoklady zjednává a umožňuje přístup k pravdě věcí. Musíme se tázat, zda filosofie biologismu (která je ostatně projevem širší karteziánské filosofie) pravdivě otevírá přístup k bytí člověka (a tedy i k psychoterapii).

Pro biologismus je i psychologie, resp. psychoterapie, ale i sociální vztahy, a dokonce i filosofie pouze odnoží biologie. Vše pouze slouží zachování a prospěchu tělesného organismu, vše plní jenom adaptační biologický účel. Podle biologismu dokonce i „idea“ Boha a náboženství povstaly jako účelný nástroj biologické adaptace, protože do života společenství věřících i jednotlivých vyznavačů vnášejí pevný řád a udržující pravidla. I ty nejsložitější a takzvané přírodě nejvzdálenější technické, duchovní, umělecké výtvořiny jsou pokládány za pouhé „přílepký“ tělesného života, které vznikly zapojováním dalších a dalších prostředků do řetězce uspokojování

takzvaných základních tělesných potřeb a živočišných pudů a instinktů člověka.

Celá filosofie biologismu se ubírá ve znamení redukce. (Redukcí se zde ovšem nemíní technická součástka, která je určena k tomu, aby umožnila spojení navzájem inkompatibilních konektorů.) Tato redukce není jen ochuzením, ale likvidací a popřením, a posléze i popřením celé jedné velké části toho, co se s námi setkává. A je to část rozhodující, protože určuje, co chápeme jako skutečné a nějakým způsobem přítomné ve světě. Biologismus chápe jako skutečné jen to, co je hmotné, tj. co lze měřit, spočítat a předpovědět, resp. experimentálně ověřit. To ostatní je z tohoto hlediska jen pomyslné, zdánlivé, nehodné pozornosti.

Avšak skutečné je všechno, co nějak působí. A nelze popřít, že významy a smysl toho, co se s člověkem setkává, mají na něj rozhodující působnost. Jinými slovy, záleží na tom, jak jim rozumí. A rozumění, význam a smysl nelze změřit ani zaměřit žádnou zobrazovací technikou mozku. Neurověda redukcionisticky tvrdí, že myšlení není nic jiného než proskakování iontů skrz neuronovou membránu. V kvalitě myšlení jsou však velké rozdíly; lze snad říci, že někdo má inteligentnější ionty než jiný? Inteligentní není dokonce ani samotný mozek: inteligentní může být jen celý člověk neredukovaný a nerozložený na žádné své části, resp. mikročástice. Významy a smysl však nepocházejí z jednotlivého člověka samotného, z jeho „psychiky“, ale z toho, co to znamená *být člověkem* (conditio humana). To je zakotveno v Bytí samém a překračuje všechny konkrétní epochy, kultury a civilizace. Významy a smysl překračují veškeré biologické, tělesné živočišné potřeby, protože mají univerzální charakter. Nejde tu o pouhé řetězení biologických signálů, které jsou výsledkem podmiňování, ale o univerzální porozumění věcem samým jako takovým.

Co znamená výraz *Bytí samo*? To nelze stručně vyjádřit a letmo postihnout bez příslušné filosofické průpravy, stejně jako jen tak nelze porozumět tzv. vysoké matematice nebo Einsteinově teorii

relativity – a přece o jejich legitimitě nikdo nepochybuje. Bytí samo je záležitostí naprosto jiného řádu než veškeré podoby hmoty, na níž je nezávislé. Bytí samo určuje, *co je co*. O tom nemůžeme svévolně rozhodovat, resp. s tím libovolně manipulovat, ale není to ani výslednice stavby a funkce lidského mozku. Bytí samo udává určité nastavení, kterému se tak či onak podřizuje naše jednání. Paradox spočívá v tom, že Bytí samo je na nás sice nezávislé, ale bez člověka se úplně ztrácí. Člověk je „místem“, kde se děje Bytí. Ono samo ovšem věci hmotně nevytváří, ale „jen“ osvětluje, a tak je pro nás uvádí do skutečnosti.

Při pokusu pochopit něco dosud neznámého často saháme k analogii s něčím, co již známe. V případě otázky, co znamená Bytí samo, se (i sečtělým filosofům) nabízí odpověď, že jde vlastně o jiné pojmenování dávno zavedené představy tzv. Ducha. To je ovšem také redukce. Duch znamená zcela něco jiného než Bytí samo. Mj. se ovšem často mluví o *Duchu doby*, který určuje a charakterizuje průběh a jevy nějakého dějinného období (viz např. i C. G. Jung). Avšak Bytí samo vykazuje dalekosáhlejší působnost než Duch, protože právě na něm záleží, zda bude určitá epocha nastavena na duchovní rozměr. (Např. západní civilizace, k níž patříme, od určité doby duchovno opomíjí ve prospěch materiálního rozmachu.) Možná že tušení o tom, co znamená Bytí samo, někomu dokáže navodit koncepce tzv. „světové myslí“ (viz Gregory Bateson). Toto přirovnání je ovšem zcela povrchní a nemá hlubší význam, a to už jen proto, že „světová mysl“ je pouhá metafora.

Bytí samo je autochtonní a není pouhým pokračováním biologického života jinými prostředky. Není však ani analogií s lidskou psychikou. Člověk jako živoucí bytost je svým mozkiem nevytváří, ale „jen“ objevuje, aby mu nějak rozuměl. Podle převládajícího soudobého názoru je realita subjektivní psychickou projekcí. (C. G. Jung dokonce rází termín *psychická realita*.) To představuje další filosofický názor, tentokrát zvaný *psychologismus*. Podle něj samozřejmě ani Bytí samo nemá jiný význam, než je subjektivní

psychická iluze. Za tzv. objektivní, tj. platnou, skutečnost je v současnosti pokládáno výhradně jen to, co lze změřit, spočítat a experimentálně ověřit. Nemateriální *Bytí samo* ovšem takto dokázat nelze. Avšak o platnosti Bytí samého svědčí jeho proměnlivost v průběhu dějin a jeho „celoplošné“ systematické působení. Jde o to, čemu lidé dané epochy věří jako skutečnosti a čím se také řídí. (Nemáme tu přítom na mysli náboženskou víru, ale důvěru, že „něco je opravdu něco“ a platí určité souvislosti.) V antice a středověku se věřilo ve skutečnost démonů, resp. andělů, ale novověk jejich skutečnost vůbec neuznává a obdobné úkazy vysvětluje v duchu vědeckého světového názoru (třeba jako mimozemšťany nebo tzv. neidentifikované létající objekty, UFO).

Z racionalistické pozice lze ovšem namítnout, že specifický a jednotný charakter určité dějinné epochy je dán úrovní poznání a zejména technického rozvoje. Podle toho by pak Bytí samo neznamenal nic než jakýsi přílepek rozvoje materiální kultury. Avšak pozorování nasvědčuje, že je tomu právě naopak: teprve proměny Bytí samého otevírají nějakou epochu. (Např. řada technických vynálezů – střelný prach, papír, kompas aj. – vznikla již ve starověku v Orientu, ale teprve když zavládla karteziánská filosofie, podle níž má být člověk „pánem a majitelem“ přírody, mohlo dojít k jejich plnému uplatnění a návaznému vyvíjení dalších produktů, resp. k dalším objevům. Descartes zajisté navazoval na předchozí výboje renesančních učenců, avšak teprve on provedl zásadní obrat, když jejich přístupy a postupy shrnul a vygeneroval z nich vědeckou metodu.)

Další pochybnost o Bytí samém se týká jeho všeplatnosti. Určuje-li myšlení dané epochy tak univerzálně, jak je možné, že v každé době přicházejí myšlenky, které se vymykají panujícímu duchu? Odpověď zní, že Bytí samo vždy již chová rozrůzněné možnosti a potenciály, které se uplatňují ve velmi nestejně míře. V daném historickém období je směrodatný tzv. hlavní proud. Způsoby myšlení a přístupy, které se mu vymykají, jsou okrajové a lidé jim nevěří.

# 10

## Teorie a vědění

Tato práce vychází z pozic daseinsanalýzy. Nejde jí však o nabídku a propagaci dalšího psychoterapeutického směru mezi mnoha ostatními. V daseinsanalýze jde o řádově mnohem více: nabízí změnu paradigmatu, celkového přístupu v psychoterapii. Jak si to může dovolit? Oč pro takovou opovážlivost opírá právo, které si osobuje? Zodpovězení těchto (a navazujících) otázek si vyžaduje podrobnější výklad. I když rozrůzněné psychoterapeutické směry mají řádově jedno a totéž pole působnosti, totiž oblast tzv. privátní intimity, každý z nich vykazuje svou vlastní teorii, která staví na svých vlastních pojmových konstruktech, modelech, schématech, technikách atd. Jedním z důvodů tohoto stavu věcí je to, že jednotlivé psychoterapeutické směry a školy si pokaždé vybírají z celostní privátní intimity vždy jen nějakou dílčí část a z ní pak zobecňují na celek. Jak zde již v předchozích kapitolách bylo dostatečně vyloženo, pokládáme za výhodné tyto umělé redukce opustit a navrátit se k přirozenému a původnímu porozumění lidským záležitostem.

To by ovšem bylo možné uskutečnit jen tak, že by se opustily snad všechny psychoterapeutické teoretické systémy. Avšak otázka stojí tak, zda je v odborné praxi vůbec možné se obejít bez abstraktní a zobecňující teorie. Abychom této možnosti blíže porozuměli, můžeme se tázat, co to vlastně je fenomén teorie původně.

U nás je všeobecně rozšířen etymologický výklad, podle něhož *teorie* (theória) znamená nazírání Boha, jinak řečeno pravdy, která je dána Bohem. Takový výklad zní v dnešní době značně archaicky až nevěrohodně.

V moderní době vládne přesvědčení, že se člověku pravdy nedostává ze žádné milosti, ale jeho vlastními silami a důmyslem. Hlubší lingvistické zkoumání však kupodivu objevilo, že „teorie“ nemá mnoho společného s Bohem, ale spíše s divadlem. Výkladový slovník antické řečtiny uvádí:

1) *Theória* je odvozeno od *theóros* – účastník her nebo věštec, tedy vyslanec. Každopádně je to ten, kdo přihlíží. Tento význam je archaický a vyskytuje se zřídka. *Theória* může být v tomto původním smyslu jak vyslání těchto lidí, tak označení skupiny samotné nebo její úřad či úkol. V mírně rozšířeném smyslu slova to pak je také sledování her nebo divadla. Další posun vede k pozorování očima, odtud přeneseně k pozorování myslí, nazírání, od čehož je už blízko k označení obsahu tohoto pozorování myslí, tedy k tomu, co nazýváme ve zdánlivé češtině spekulace či teorie. Na doplnění lze uvést, že *theória* je též podívaná, představení (v divadle) i dívání, vidění. Rétorika tímto slovem nazývá vysvětlující úvod.

2) Z toho plyne, že *theória* a *theátron* vycházejí z kořene s významem *dívat se, vidět* a není jedno odvozeno od druhého. *Theos* je podobné jen zdánlivě a vychází z odlišného kořene s významem bůh, božstvo.

3) *Theória* je tedy mimo jiné *nazírání*, ale zdaleka nejen ve vztahu k Bohu či bohům, i když i v tomto smyslu se vyskytuje. Při vysvětlování někdy dochází k nadměrnému zdůrazňování jednoho z významů a k chybnému etymologickému spojení se slovem *theos* (Bůh). *Theória* je *pohled* nebo *náhled* (srovn. Liddell aj., 1996).

Tento výklad podle nás přímo volá po obrácení perspektivy, tj. k řešení, podle něhož *teorie* znamená *předvádění*. Není dívání bez podívané a představení atp. Teorie znamená rekonstrukci

pozorovatelného stavu věcí s pomocí reduktivních pojmových konstruktů, modelů, schémat atp. Přírodní vědy ovšem nacházejí ústřední jazyk tohoto předvádění skutečnosti v matematice. Teorie předvádí, že pravda je až „za tím“, co se bezprostředně jeví. Smyslem této metody je fixování, extrakce a hromadění již získaných informací, aby se mohly vytvořit závazné návody k efektivní manipulaci s realitou. Teorie tu znamená vědět více, než co se bezprostředně jeví. Fenomenologický přístup zůstává a setrvává – narozdíl od tohoto všeobecně přijímaného a závazného způsobu „předvádění“ užité a užitečné pravdy – u nezprostředkovaně vnímatelných jevů a neptá se na pravdu, která je „za tím“, a tedy za nimi, ale na pravdu, která je „přímo v tom“, a tedy v jevech samých a v jejich souvislostech. Klíčem k tomuto rozdílu je asi také to, že matematizující přírodní věda se zabývá hmotou, zatím co fenomenologie je záležitostí řeči.

Psychoterapie je záležitostí (lidské) řeči, a tedy záležitostí nehmotnou. Snad všechny dosavadní směry a školy se však podle vzoru přírodních věd ptají, „co je za tím“. Začalo to ovšem již u S. Freuda, který geniální spekulací a konfabulací vytvořil mýtus tzv. metapsychologie, avšak patrně neviděl jinou možnost, protože v jeho době fenomenologický přístup byl ještě v plenkách. (Ostatně za neméně geniálního teoretika lze považovat i C. G. Junga.) Avšak jsou k dispozici svědectví, že již S. Freud při své psychoanalytické praxi údajně postupoval v jiném, přirozenějším a prostším stylu, než jaký předváděla jeho spekulativní teorie. (Udává to např. M. Boss, který u S. Freuda ve Vídni prošel jen na ukázkou krátkou výcvikovou psychoanalýzou; ale nevíme o tom dost, když jsme při tom nebyli.) Tento rozpor mezi praxí a teorií poukazuje k jádru věci: teorie předvádí realitu odcizeným a nepřiléhavým způsobem. Bez nadsázky lze předpokládat, že to platí o všech dosavadních psychoterapeutických směrech a školách. Psychoterapeutické teoretizování je zcela reduktivně odcizené duševním fenoménům, které chce předvádět. Navíc je zde léčená osoba pouhým objektem

manipulace, resp. ovlivňování. Tím mám na mysli tzv. psychoterapeutické techniky, o kterých se fakticky předpokládá, že psychoterapeut je tím lepší, čím více jich ovládá. Avšak psychoterapie není věc technická, ale etická v tom smyslu, že má obnovovat svobodu rozhodování léčené osoby.

Mezi psychoterapeuty je velmi rozšířené mínění, že nezáleží na teorii, ale na tom, jak to v praxi dělají konkrétní žijoucí terapeuti a terapeutky. Někdy se to formuluje tak, že hlavním léčivým faktorem je osobnost terapeuta. Avšak lze přijmout takový odborný nihilismus a rezignovat na jakoukoliv psychoterapeutickou teorii? Nebylo by pravdivější budovat takovou teorii, která bude záležitostí psychoterapie předvádět nereduktivně a přiměřeně tomu, s čím se bezprostředně setkáváme? Jinými slovy: nebylo by správné vytvořit takovou teorii, která by odpovídala tomu, jak se psychoterapie opravdu dělá? Ačkoliv má každý terapeut, resp. každá terapeutka osobní styl (osobnost), psychoterapii je nutné také rozumět a umět. Není myslitelné, že by každý kandidát na psychoterapeuta začínal od nuly nebo jen napodoboval kolegu, který ho v čase předešel.

Panuje obecné mínění, že odborná teorie nějaké činnosti se rovná její vědecké teorii, tj. vědeckému pohledu a náhledu. Avšak znamená-li teoretizování něco předvádět, otvírá se mnohem širší obzor, než je metodologie a model takzvaně exaktní vědy. Dostáváme se tak od vědy k vědění. Co znamená vědění v odborné praxi? Obecně se vědění skládá ze znalostí a postupů vzešlých ze zkušenosti a ověřených výsledkem jejich uplatnění v praxi. Obecně je vědění součástí každého oboru, včetně takových, které stavějí na exaktní vědecké metodě. To se týká i těch, které se holedbají tím, že spočívají výlučně na vědeckých důkazech. Kdyby např. medicína důsledně byla jen medicínou důkazů, mnoho by z ní nezbylo a možná by ji to zcela ochromilo. Některé záležitosti jsou tak složité, že je v jejich podstatě současnými matematicko-experimentálními metodami nelze vystihnout, ale přesto v praxi fungují – a není důvod na ně rezignovat. Trvá ovšem víra, že vědění

je předstupněm vědy a je pouze otázkou času, kdy „pouhé“ vědění bude přepracováno na exaktní vědu.

Podle daseinsanalyticky fenomenologického přístupu představuje vědění v psychoterapii soubor obsahově nevyplněných návodných vodítek, jejichž následování umožňuje vyléčení, resp. alespoň zlepšení zdravotního stavu duševně či psychosomaticky nemocného člověka, popř. kompenzaci jeho poruchy osobnosti. Nejedná se ani tak o nahromadění faktů a zkušeností, ale spíše o postup a způsob tázání. Odpovědi nepodává žádná faktografie dosud nashromážděných poznatků, ale fakticita každého individuálního lidského příběhu. Od toho se také odvíjí diametrální odlišnost psychoterapie od věd o hmotě. (Např. fyzika pevných látek v základním výzkumu víceméně přesně zjistí, jaké vlastnosti vykazují rozmanité polovodivé materiály, aby z nich technické aplikace vybraly takové, které se hodí při konstrukci elektronických zařízení.) V exaktní vědotechnice je vždy bezpodmínečně nutné konkrétně vědět a znát hmotné vlastnosti, souvislosti a zákonitosti. (Je fascinující, jak kombinace určitých přírodovědných znalostí umožňuje konstrukci zatím se nevyskytujících technických vynálezů a výtvorů.) V psychoterapii je nezbytné znát možnosti, jak to kdo může mít, ale neustále být otevřený pro jedinečné možnosti každého nového konkrétního lidského příběhu. Jedinečnost a neopakovatelnost jsou zde na prvním místě, tedy že to každý může mít jinak. V psychoterapeutickém vědění naopak jde nejprve o výchozí předpoklady a postupy „jak na to“, aby se teprve mohly objevit a ověřit fakty.

Rozdíl mezi vědou a věděním spočívá také v tom, jaký rozrůzný vztah mají ke *smyslu*. Vědecká teorie prostě faktograficky předvádí rozmanité hmotné skutečnosti a nehledá v nich žádný smysl. Z pozice exaktní vědy smysl vlastně neexistuje, je to jen zdání a iluzorní smyšlenka. Naproti tomu psychoterapeutické vědění na smyslu stojí a předvádí, jak se k němu dostat. Jan Patočka to řekl výstižně: „*Bez smyslu nelze dlouho žít!*“ Věda musí být již ze své

podstaty neosobní, odosobněná; naproti tomu psychotherapeutické vědění a v něm obsažená vodítka směřují k osobní vztahovosti a autentičnosti. Psychotherapeutické poznání nelze ověřovat experimentálně, jak je tomu ve vědě, protože je to mj. krajně neetické, asi jako pokusy na lidech.

Jak bylo již naznačeno, psychotherapeutické vědění nelze chápat jako pouhou nahromaděnou empirickou zkušenost, kterou terapeuti udělali naslepo na způsob pokusu a omylu. Na rozdíl od toho jde o vědění, jak tuto zkušenost dělat s každým dalším individuálním lidským příběhem. Vědění se skládá z obsahově nevyplněných vodítek, která terapeutovi dávají pokyny, jak se jedinečným způsobem zabývat každým člověkem a jeho životním příběhem. Vlastně se jedná o vědění, jak vést prohloubený psychotherapeutický rozhovor. Jeho hlavním hybatelem musí být terapeutova kvalifikovaná intuice. Je to tvůrčí proces, při kterém se psychotherapeut/ka v daném okamžiku na místě musí přiléhavě rozhodnout, co a jakým způsobem říci, o čem zatím nebo zcela pomlčet, co udělat, popř. neudělat, atp. Znamená to vlastně improvizovat na aktuální téma rozhovoru, avšak nikoliv naslepo. Nesmí to být žádné nepodložené, ze vzduchu lapené fantazie (i když někteří terapeuti své přiměřeně inspirované nápady tak nazývají). Tato improvizace a kvalifikovaná intuice se musí opírat o vnímané fenomény, z nich vycházet a jich se držet jako daností. Tak se zabrání libovůli, svévoli a fantaziím na straně terapeuta při výkladu projevů ošetřované osoby. Tím je fenomenologický přístup vlastně přísnější než psychotherapie hlavního proudu postavená na spekulativních konstrukcích a konfabulacích. Ostatně fenomenologický přístup má pojistku pravdivosti i v tom, že je opravdu beznátlakový a posledním arbitrem je tu ošetřovaná osoba sama. To znamená, že o všem se tu dá diskutovat a terapeut může přiznat omyl a ustoupit. (Jak pravil Heidegger: „*Omyl je jen oklika na cestě k pravdě.*“) Ovšem dochází-li v psychotherapii k omylu příliš často, terapeut může ztrácet důvěru a léčba se hatí. Základním podtextem je směřování

k tomu, aby léčená osoba nabývala a rozšiřovala svou svobodu rozhodování. Smyslem tohoto vědění je nabídnout a udržovat otevřený prostor, ve kterém se mohou samy ze sebe ukazovat významy jakýchkoliv záležitostí a jejich souvislosti, což umožní, aby ošetřovaná osoba své nesvobody nahradila svobodnějšími způsoby rozhodování a jednání.

Jako takovou nesvobodu lze uvést např. ochromující trému a stud vystoupit před početnějším shromážděním lidí. Jinou nesvobodou jsou také nutkavé příznaky všeho druhu. Nesvobodné jsou ovšem i rozmanité závislosti atd.

Charakteristickým příkladem je pacientka, která přiznala, že při každém svém rozhodování se táže sebe sama, co by tomu říkal její otec.

Zajisté se objeví pochybnosti o platnosti tohoto vědění a jeho účinnosti. Stoupenci tzv. vědecké metody mají pro takové vědění a zejména intuici (třebaže kvalifikovanou) jen pohrdavé slovo „dojmologie“. Tímto hanlivým výrazem se míní něco neplatného, neověřeného, takzvaně „subjektivního“, vlastně sebeklam. Avšak jediným měřítkem platnosti není měření a výsledky matematické statistiky, o tom jsme pojednali již v předchozích kapitolách. Ostatně tzv. tvrdá věda – exaktní akademická psychologie ani psychometrie – ještě nevytvořila nic, co pomohlo vyléčit člověka s duševním, resp. psychosomatickým onemocněním nebo kompenzovat jeho poruchu osobnosti. Žádnou psychoterapii se nelze naučit čtením knih ani psychologickými pokusy v laboratoři.

Tím se dostáváme ke konstatování, že součástí psychoterapeutického vědění jsou také léčebné cíle jeho působnosti. Jsou to dvě opět obsahově nevyplněná vodítka. Prvním z nich je *sebepřijetí* ošetřované osoby. Druhé spočívá *v jejím pocitu rovnosti se všemi lidmi a v absenci pocitu výlučnosti a vyloučení*. To jsou skutečnosti, které sice nelze měřit ani posuzovat škálováním, neboť se nedají objektivizovat jako veličiny, avšak nepochybně vyjdou najevo z přirozeného rozhovoru s ošetřovanou osobou, z jejího celkového

projevování. Výsledky a účinnost prakticky uplatněného psychoterapeutického vědění je nicméně třeba hledat zejména a především ve způsobu života, resp. bytí ošetřované osoby. Jediným kritériem uzdravení, resp. zlepšení nemůže být nepřítomnost dosavadních psychopatologických příznaků atp. Rozhodující je sledovat rozšíření vztahových a životních možností u ošetřované osoby. Koneckonců jde o to, zda má autentickou sobě vlastní životní cestu a vlastní životní pohyb. K tomuto pohyblivému cíli směřuje celkový léčebný proces a jím jsou vedeny zmiňované kvalifikované intuice.